

Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України

*Синявська Олена Юхимівна¹, Повалена Мар'яна Василівна²,
Носевич Надія Русланівна³*

Опубліковано	Секція	УДК
22.03.2023	Право	342.7:344

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7755460>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджено питання правового режиму воєнного стану. Визначено поняття «воєнний стан», «надзвичайний стан» й «особливий період», а також спільні й відмінні риси між ними. Визначено, що передбачає введення воєнного стану. Розглянуто законні й підзаконні акти, які регулюють правовий режим воєнного стану. Розкрито роль Конституції в нормативній базі щодо правового режиму воєнного стану в Україні. Проаналізовано укази Президента щодо оголошення воєнного стану, мобілізації та продовження їх терміну, структуру цих указів. Узагальнено конституційні права і свободи людини і громадянина, які можуть обмежуватися і не можуть бути обмежені під час дії воєнного стану. Описано деталі формування та функціонування військових адміністрацій. Вивчено досвід запровадження воєнного стану в Україні. Зроблено висновки про необхідність змін у законодавстві щодо правового режиму воєнного стану й внесено пропозиції стосовно його вдосконалення.

Ключові слова: правовий режим, воєнний стан, особливий період, Конституція, нормативна база, закон, кібербезпека, цифровізація, зброя.

The legal regime of martial law: an analysis of the legislation of Ukraine

Annotation. The article examines the issue of the legal regime of martial law. The concepts of "martial law", "state of emergency" and "special period" are defined, as well as common and distinctive features between them. It was determined that martial law would be introduced. Legal and by-laws that regulate the legal regime of martial law are considered. The role of the Constitution in the regulatory framework regarding the legal regime of martial law in Ukraine is revealed. The Presidential Decrees regarding the declaration of martial law, mobilization and extension of their term, the structure of these decrees are analyzed. The process of introducing martial law is described. The constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, which may or may not be limited during martial law, are summarized.

¹ доктор юридичних наук, професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики, факультету №6, Харківський національний університет внутрішніх справ, проспект Льва Ландау, 27, Харків, Харківська область, 61000, <https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

² к.ю.н., доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, вул. Городоцька 26, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-5638-200X>

³ кандидат юридичних наук, завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики, факультету № 1 Криворізький навчально-науковий інститут, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Криворізький, вулиця Велика перспективна, 1, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1112-9788>

The list of measures of the legal regime of martial law, which can be carried out, taking into account the limitations of the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, as well as the rights and legitimate interests of legal entities, is given. The details of the formation and functioning of military administrations are described. A list of activities that are categorically prohibited for the duration of martial law is provided. The experience of introducing martial law in Ukraine in 2018 as a result of the armed aggression of the Russian Federation in the area of the Kerch Strait and after the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine in 2022 was studied. The activities of the Verkhovna Rada of Ukraine during martial law are indicated. The issue of adopting the draft Law "On the right to civilian firearms" was raised. Conclusions were made about the need for changes in the legislation regarding the legal regime of martial law and proposals were made for its improvement.

Keywords: legal regime, martial law, special period, Constitution, regulatory framework, law, cyber security, digitization, weapons.

Вступ

Питання правового режиму воєнного стану є багатоаспектним і регулюється багатьма законодавчими й підзаконними актами. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого стало актуальним питання щодо перегляду й доповнення військового законодавства, щоб адаптувати чинну нормативну базу до сучасних реалій.

Основою для цього дослідження стало чинне вітчизняне законодавство й законопроекти з регулювання питань, які прямо або опосередковано стосуються правового режиму воєнного стану.

Розглянуто тему обігу цивільної вогнепальної зброї. Вагомим внеском в її дослідження стала публікація А. Захарчука [1], у якій детально описані аспекти ухвалення відповідного законопроекту в Україні. Також вона містить соціальне опитування понад 150 респондентів: військовослужбовців, викладачів і студентів.

У статті обґрунтовано важливість модернізації та цифровізації вітчизняного законодавства у сфері військового права, а також формування військового права в Україні як окремої категорії. Це питання у своїх працях розглядали П. Горінов [2] та І. Паризький [3]. І. Паризький у своєму дослідженні описує таке поняття як «право майбутнього» або «майбутнє право».

Метою даної статті є аналіз чинного законодавства України щодо правового режиму воєнного стану й унесення пропозицій стосовно його вдосконалення.

Результати

У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» подано таке визначення поняття «воєнний стан» [4]: «це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Згідно із Законом України «Про оборону України» [5] воєнний стан визначено як: «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її

територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

З огляду на викладене можемо зробити такі висновки:

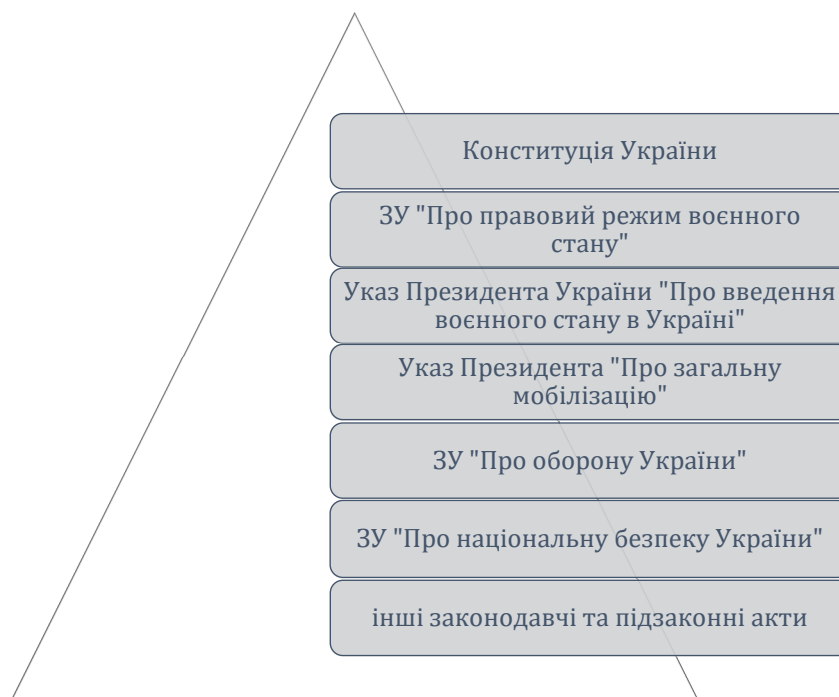
- воєнний стан є особливим правовим режимом;
- він уводиться в масштабах усієї України або на окремих її територіях;
- приводом для його введення є акт явної збройної агресії або загрози нападу, підриву державної незалежності, територіальної цілісності України;
- військовому командуванню, військовим адміністраціям, органам місцевого самоврядування передаються повноваження з управління громадами;
- державні органи влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування з періоду введення воєнного стану діють із метою відвернення або усунення загрози;
- під час уведення воєнного стану не оголошується війна іншій державі, він є самозахистом, відповіддю на збройну агресію, напад на Україну;
- передбачається можливість тимчасового обмеження певних прав і свобод людини і громадянами, визначених Конституцією України;
- обмежуються права й законні інтереси приватних осіб на чіткий термін дії таких обмежень.

Слід зазначити, що поняття «особливий правовий режим» не уточнюється, тому важливо не плутати з терміном «особливий період», що означає: «період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій» [5]. Особливим правовим режимом також може бути надзвичайний стан, який не ототожнюється з воєнним станом, проте їх можуть вводити одночасно.

Надзвичайний стан є «особливим правовим режимом, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [6].

Отже, надзвичайний і воєнний стани мають спільні ознаки: визначення як «особливий правовий режим», обмеження конституційних прав і свобод й обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб на чіткий період з обов'язковим їх закріпленням в Указі Президента.

Правовий режим воєнного стану регулюється такими нормативними актами (рис. 1):

Рис. 1. Нормативні акти, які регулюють правовий режим воєнного стану в Україні

Джерело: складено авторами на основі аналізу [4–5; 7–10].

У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» зазначені «зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб» [4]. Це вказано в преамбулі зазначеного Закону, а отже він є основним законодавчим актом, який регулює введення воєнного стану в Україні.

Відповідно до Указів Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 28 листопада 2018 року [11] та 24 лютого 2022 року [8] можуть бути обмежені конституційні права і свободи людини і громадянина. Водночас у Конституції України вказано перелік прав і свобод, що не можуть бути обмежені. Розглянемо перелік цих статей для того, щоб краще розуміти свої права і свободи під час дії воєнного стану (табл.1):

Таблиця 1

Конституційні права і свободи людини і громадянина, які не можуть бути обмежені та можуть обмежуватися під час воєнного стану

Стаття Конституції	Конституційні права і свободи
Права і свободи, які не можуть бути обмежені	
ст. 24	Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом
ст. 25	Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство
ст. 27	Кожна людина має невід'ємне право на життя
ст. 28	Кожен має право на повагу до його гідності
ст. 29	Кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність

ст. 40	Усі мають право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк
ст. 47	Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду
ст. 51	Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки в шлюбі й сім'ї
ст. 52	Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони в шлюбі чи поза ним
ст. 55	Права і свободи людини і громадянина захищені судом
ст. 56	Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень
ст. 57	Кожному гарантується право знати свої права й обов'язки
ст. 58	Закони й інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи
ст. 59	Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав
ст. 60	Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази
ст. 61	Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення
ст. 62	Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду
ст. 63	Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом
Права і свободи, які можуть обмежуватися	
ст. 30	Кожному гарантується недоторканність житла
ст. 31	Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції
ст. 32	Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України
ст. 33	Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом
ст. 34	Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань
ст. 38	Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати

	і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування
ст. 39	Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування
ст. 41	Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності
ст. 42	Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом
ст. 43	Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується
ст. 44	Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів
ст. 53	Кожен має право на освіту

Джерело: складено авторами на основі аналізу [7—8].

Ураховуючи зазначені обмеження, здійснюються такі заходи правового режиму воєнного стану [4], як-от:

- установлення або посилення охорони об'єктів критичної інфраструктури й об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і введення особливого режиму їх роботи;
- запровадження трудової повинності для працездатних осіб, незалучених до роботи в оборонній сфері й захисту критичної інфраструктури й незаброньованих за підприємствами, установами й організаціями на період дії воєнного стану для виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та їх залучення до суспільно корисних робіт, які не вимагають спеціальної професійної підготовки;
- використання потужностей і трудових ресурсів підприємств, установ й організацій усіх форм власності для потреб оборони, зміна режиму їхньої роботи, проведення інших змін виробничої діяльності, а також умов праці;
- примусове відчуження майна, що перебуває в приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави;
- запровадження комендантської години й установлення спеціального режиму світломаскування;
- установлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів;
- перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, багажу й вантажів, службових приміщень і житла громадян;
- порушення питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;
- установлення заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб;

- регулювання роботи постачальників електронних комунікаційних мереж і/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів й інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів і друкарень для військових потреб, а також проведення роз'яснювальної роботи серед військових і населення;
- заборона роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачі інформації через комп'ютерні мережі;
- вилучення в підприємств, установ й організацій усіх форм власності, окремих громадян електронного комунікаційного обладнання, телевізійної, відео- й аудіоапаратури, комп'ютерів та інших технічних засобів зв'язку в разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану;
- заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними й отруйними речовинами, алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;
- установа особливого режиму у сфері виробництва й реалізації лікарських засобів, які за своїм складом містять наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини;
- вилучення в підприємств, установ й організацій навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних й отруйних речовин;
- заборона громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку в Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання або перебування без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України;
- обмеження проходження альтернативної (невійськової) служби;
- установа для фізичних і юридичних осіб військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів й установ;
- установа порядку використання фонду захисних споруд цивільного захисту;
- проведення евакуації населення в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів або районів можливих бойових дій у безпечні райони;
- проведення евакуації матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення;
- запровадження в разі необхідності нормованого забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;
- ужиття додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;
- інтернування громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;
- здійснення обов'язкової евакуації затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід — тримання під вартою, що перебувають у слідчих ізоляторах;
- етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, що розташовані в безпечній місцевості;

- запровадження інших заходів, передбачених нормами міжнародного гуманітарного права.

В історії незалежної України до повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року вже був випадок уведення воєнного стану. Внаслідок збройної агресії з боку РФ проти кораблів ВМС ЗСУ в районі Керченської протоки прийнято закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» й оприлюднено в офіційному виданні Верховної Ради України «Голос України» 28 листопада 2018 року. У ньому зазначено, що «воєнний стан в Україні введено із 14 години 00 хвилин 26 листопада 2018 року строком на 30 діб до 14 години 00 хвилин 26 грудня 2018 року на території десятиох областей, які межують з РФ та Придністров'ям, а також уздовж Чорного та Азовського морів: у Вінницькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії» [12]. Також Президент оголосив часткову мобілізацію, проте водночас у Генеральному штабі заявили, що де факто мобілізація проводиться не буде.

Введення воєнного стану у 2018 стало перевіркою готовності Збройних Сил України до повномасштабної військової агресії РФ. Під час його дії було здійснено нарощування угруповань українських військ на прикордонних з Росією територіях, проведено масштабні збори резервістів та військовозобов'язаних, встановлено блокпости, оборонні підприємства перейшли на особливий режим роботи, посилено оборону портів, введено обмеження пропускнуго режиму на українсько-російському кордоні та в'їзду росіян чоловічої статі, а також перетину іноземцями лінії розмежування на Донбасі.

На засіданні Ради національної безпеки і оборони України 26 грудня 2018 року Президент України оголосив про припинення дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Після цього виникло питання щодо перегляду військового законодавства й підготовки держави до введення правового режиму воєнного стану загалом. Юристи, вчені-правознавці й спеціалісти у сфері національної оборони почали бити на сполох, адже слід було негайно працювати над змінами законодавства, допоки не стався наступний, масштабніший акт збройної агресії зі сторони РФ.

Це сталося 24 лютого 2022 року. Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Рада національної безпеки і оборони внесла пропозицію щодо введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України [8]. Згідно з Указами Президента строк дії воєнного стану продовжено 2 рази на 30 діб і 4 рази на 90 діб. Останній Указ від 6 лютого 2023 року установлює продовження строку дії з 19 лютого 2023 року [13].

Укази Президента за пропозицією Ради національної безпеки та оборони про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та про продовження строку дії воєнного стану, затверджені Верховною Радою України, підлягають негайному оголошенню через засоби масової інформації або оприлюдненню в інший спосіб [4]. Такий указ має містити наступні відомості:

- обґрунтування необхідності введення воєнного стану;
- межі території, на якій вводиться воєнний стан;
- час уведення і строк, на який він вводиться;
- завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

- завдання суб'єктам забезпечення цивільного захисту щодо приведення єдиної державної системи цивільного захисту в готовність до виконання завдань в особливий період;
- вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з уведенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень;
- перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- інші питання.

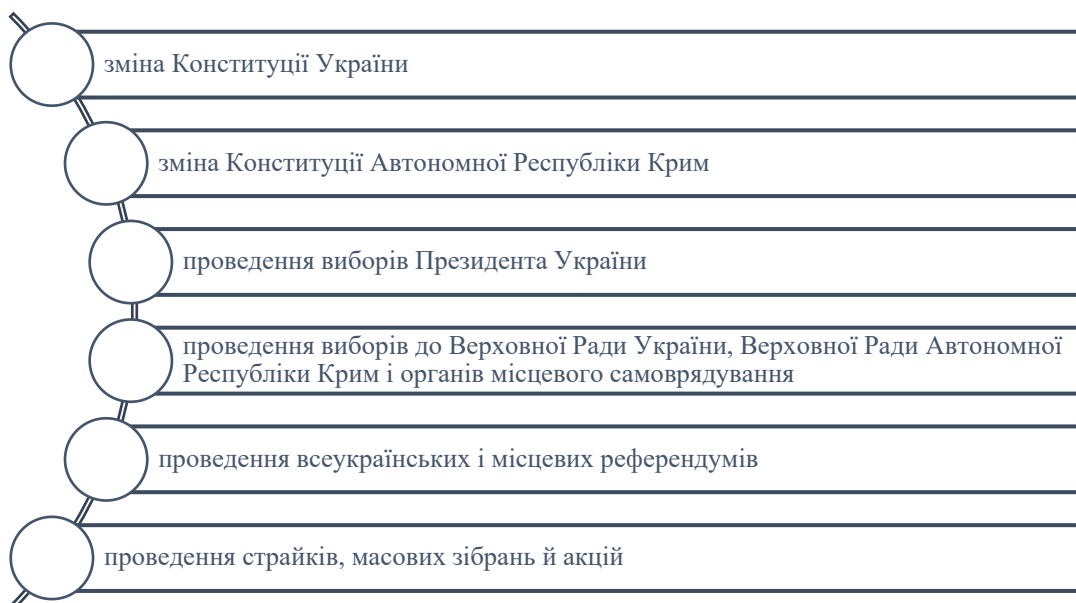
Водночас видано Указ Президента «Про загальну мобілізацію» [14], яким оголошено проведення загальної мобілізації у 24 областях та місті Києві. Згідно із цим Указом мобілізація проводилася протягом 90 діб із дня набрання чинності Указу. Строк дії мобілізації продовжувався 4 рази на 90 діб. Акт, який регулює мобілізаційну підготовку та мобілізацію, визначає засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів є Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [15].

З 2015 року згідно з Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» [16] у зоні АТО тимчасово утворювалися військово-цивільні адміністрації на території Донецької, Луганської та частині Харківської областей з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення, тобто вони тимчасово виконували повноваження місцевих державних органів. Із дня запровадження воєнного стану такі військово-цивільні адміністрації замінюються військовими адміністраціями, які утворюються в окремих випадках на всій території дії воєнного стану згідно з рішенням Президента за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану й 30 днів після його припинення чи скасування [4]. Їхню діяльність контролює Рада національної безпеки і оборони України.

На рівні районів, областей державні адміністрації набувають статусу військових адміністрацій, а їх начальником може стати голова відповідної адміністрації. На рівні територіальних громад військові адміністрації утворюються та виконують повноваження сільських, селищних, міських рад і/або їхніх виконавчих органів. Очолити їх може особа, призначена Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації. Такою особою може бути відповідний сільський, селищний, міський голова. Спрямовує, координує та контролює діяльність обласних військових адміністрацій із питань здійснення заходів правового режиму воєнного стану та оборони Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань — Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень.

Військові формування разом із правоохоронними органами долучаються до вирішення завдань, які постають після введення воєнного стану й пов'язані із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану. Військові командування та військові адміністрації взаємодіють із міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади щодо забезпечення додержання правового режиму воєнного стану, захисту безпеки громадян й інтересів держави [4].

В умовах воєнного стану мають забезпечуватися гарантії законності, зокрема забороняються (рис. 2):

Рис. 2. Заборони в умовах воєнного стану

Джерело: складено авторами на основі аналізу [4].

Також мають забезпечуватися такі стандарти, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки й час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, урахування стану здоров'я особи та ін. стосовно осіб, які залучені до трудової повинності. На час такої трудової діяльності за особою зберігається місце або посада за основним місцем роботи.

У разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану винних осіб притягують до відповідальності. Воєнний стан є підставою для застосування певних статей Кримінального кодексу України [17], зокрема, такі діяння, як дезертирство, ухилення від мобілізації, невиконання бойового наказу, мародерство, державна зрада, крадіжка, грабіж і розбій в умовах воєнного стану, знищення або втрата військового майна, порушення службових правил, насильство над населенням у районі воєнних дій, тягнуть за собою винесення покарання. Водночас за дії або бездіяльність стосовно діянь агресора для відвернення загрози призначається більш м'яке покарання. На території, де введено воєнний стан, правосуддя повинні здійснювати виключно суди.

У Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону від 22 лютого 2023 року № 9049 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» [18], у якому запропоновано встановити довічне позбавлення волі з конфіскацією майна за вчинення особливо тяжких і корупційних злочинів під час воєнного стану. Прийняття цього закону допоможе уникнути загрози для незалежності та територіальної цілісності держави, особливо на фоні активної збройної агресії зі сторони іншої держави.

Військова агресія РФ проти українського народу спричинила збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, які були змушені покинути окуповані території і території, де ведуться активні бойові дії. Такі особи потребують державної підтримки й соціальних виплат, що забезпечуються Міністерством соціальної політики України згідно з відповідними наказами. Водночас гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб регулює Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [19]. У цьому законі зазначено, що внутрішньо переміщеною особою є та особа, яка була вимушена залишити або покинути своє місце проживання в результаті військової агресії іншої

держави, військового вторгнення, окупації або анексії території України Російською Федерацією, проте, чітко не вказано на застосування норм закону під час дії правового режиму воєнного стану.

Трудові відносини в умовах воєнного стану регулюються відповідним законом від 15 березня 2022 року. Цей закон «визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану» [20]. Згодом Міністерство економіки України надало постатейне роз'яснення [21] до цього Закону.

Указ Президента України щодо скасування воєнного стану на всій території держави або на окремих її територіях може бути прийнято до закінчення строку, на який його було введено, за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності, територіальній цілісності України.

Конституція України передбачає, що навіть за умов війни всі конституційні органи влади мають продовжувати діяти в межах своїх владних повноважень і не мають права їх делегувати іншим органам; має забезпечуватися судова, виконавча й законодавча діяльність. Упровадження воєнного стану у 2022 році спричинив потребу в удосконаленні чинної законодавчої бази, яка відповідатиме сучасним реаліям.

Отже, від моменту введення воєнного стану 24 лютого 2022 року ухвалено понад 100 законів про внесення змін до чинного законодавства, зокрема Закон «Про дерадянізацію законодавства України» [22] закріпив фундаментальні зміни в Кодексі законів про працю України та Житловому кодексі УРСР.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [23] унесено зміни до таких законів: «Про військово-цивільні адміністрації», «Про правовий режим воєнного стану», «Про освіту».

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [24] закріплює зміни до законів України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Крім того, для адаптації законодавчої бази до воєнного часу зазнали змін: Кримінальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Митний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс, Кодекс законів про працю України в частині регулювання відносин працівників та роботодавців під час мобілізації, Закон України «Про основи національного спротиву» у частині регулювання формування та функціонування територіальної оборони, Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [25], Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та ін.

Отже, Верховна Рада України продовжує працювати під час воєнного стану й виконує свою головну функцію — законодавчу, пристосовує вітчизняне законодавство до потреб війни. Від 24 лютого 2022 року Верховна Рада України провадила більшою

мірою політику змін до чинних законів, а прийняття більш серйозних питань на законодавчому рівні відклала до повоєнних часів.

Одним із прикладів може слугувати законопроект «Про право на цивільну вогнепальну зброю» [26], який із 23 лютого 2022 року чекає на друге читання. Ініціатори законопроекту обґрунтовують важливість ухвалення цього проекту тим, що права людини на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість й особисту безпеку є природними правами людини та захищені Кримінальним кодексом України, проте нормативна база щодо регулювання обігу вогнепальної зброї є недосконалою. Також ідеться про те, що саме вогнепальна зброя є найефективнішим засобом самозахисту громадян й інші держави вже забезпечили населення таким правом, що посприяло зменшенню кількості насильницьких злочинів. Особливо актуальним це було б для захисту від російських окупантів на окупованих територіях і тих територіях, де є ризик заходу окупаційних військ у мирні міста.

На противагу думці ініціаторів законопроекту «Про право на цивільну вогнепальну зброю», А. Захарчук [1] у своїй праці зазначив, що право громадян на володіння зброєю певною мірою суперечить праву на життя і здоров'я інших громадян, оскільки потенційно тягне за собою смертельне застосування такої зброї проти них.

Автор провів соціальне опитування та дійшов висновку, що українці не готові до вільного обігу вогнепальної зброї. У дослідженні взяли участь понад 250 респондентів: військовослужбовці, викладачі й студенти віком від 17 до 55 років. На запитання «Чи готове наше суспільство до вільного продажу вогнепальної зброї?», лише 3% військовослужбовців відповіли «так» і 97% відповіли «ні». Лише 9% опитаних освітян дали позитивну відповідь. Однак 35% студентів вважають, що вогнепальна зброя має бути у вільному доступі, а 65% вважають інакше.

На запитання «Чи означає придбання вогнепальної зброї реалізацію особою права на захист свого життя?», 77% військовослужбовців висловили думку, що для них це ототожнюється з конституційним правом на захист свого життя. Проте 38% студентів дотримуються протилежної думки. Таку ж позицію зайняли й освітяни.

Крім певних внутрішніх переконань суспільство не готове до врегулювання правового питання щодо вільного продажу й носіння вогнепальної зброї через недостатній економічний розвиток нашої держави.

П. Горінов у своїй праці щодо питання законодавчого регулювання правового режиму воєнного стану указує на те, що військове право в Україні не до кінця сформоване й не виділено в окрему категорію, як цивільне, адміністративне або господарське право [2]. На жаль, саме повномасштабне вторгнення дало поштовх до змін у всіх сферах нашого життя. Останні події відкрили для українців можливість вступу до ЄС та НАТО, а для цього необхідно відповідати певним європейським та євроатлантичним стандартам у багатьох аспектах. Зокрема, це стосується і військового права, яке в країнах зазначених союзів представлено окремо. Для запуску цього процесу необхідно почати з удосконалення методологічно-теоретичної складової, але наразі події розвиваються дуже стрімко, що вимагає більш швидких дій.

Також на сьогодні важливо продовжити розпочату державою процедуру цифровізації державних послуг. І. Паризький [3] наголошує на тому, що інформаційно-комунікаційні технології є не просто одним із заходів для покращення застосування окремих норм права, а й інструментом для створення так званого «майбутнього права». Варто почати із цифровізації діяльності судів, особливо під час дії воєнного стану, адже на окупованих територіях і територіях, де ведуться активні бойові дії, суди не можуть функціонувати, їхнє майно знищується, а справи втрачаються назавжди. Тому слід повністю перевести в електронний формат усю судову документацію з додаванням цифрового підпису, судові засідання здійснювати у форматі відеоконференцій.

Цифровізація в Україні останні 8 років набирає обертів, проте із 24 лютого 2022 року можливість повноцінно користуватися застосунком «Дія» була обмежена, адже з метою захисту особистих даних громадян Міністерство юстиції України було змушено закрити всі державні реєстри, що ускладнило отримання різноманітних послуг і навіть зберігання власних документів, що посвідчують особу. Із часом це питання вирішено, а саме створено «Документ як тимчасовий цифровий документ». А також поступово відкрито доступ до реєстрів, проте питання кібербезпеки все ще актуальне.

Крім того, Російська Федерація не раз порушувала норми Гаазької конвенції [27], зокрема застосовувала ракетну зброю в безпосередній близькості до атомних електростанцій, зберігала біля них військову техніку й мінувала територію, що може призвести до катастрофічних наслідків не лише для цивільного населення України, а й усього світу. Це вимагає посилити моніторинг радіаційних забруднень шляхом цифровізації системи контролю та застосування новітніх технологій.

Висновки

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року в перші місяці показало слабкість системи законодавчого регулювання правового режиму воєнного стану, проте наша держава швидко мобілізувалася в усіх сенсах. Органи державної влади продовжили функціонувати та провадити свою законодавчу, виконавчу, судову діяльність й виконання інших владних повноважень.

Верховна Рада України вже ухвалила понад 100 законів, важливих в умовах воєнного часу. Однак питання щодо обігу цивільної вогнепальної зброї досі актуальне навіть під час дії воєнного стану й має бути вирішено в найкоротші строки після його завершення, адже регулювання обігу зброї є важливим для самозахисту громадянами, повноцінного забезпечення прав на життя, здоров'я та особисту безпеку, хоча це потребує дуже кропіткої праці законодавців, щоб не допустити перевищення меж зазначених прав, підвищення рівня злочинності й скоєння вбивств із застосуванням такої зброї.

Важливим також є питання модернізації та цифровізації військового права, формування його в окрему категорію згідно зі стандартами НАТО, підвищення рівня кібербезпеки в умовах війни, використання новітніх технологій. Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є внесення пропозицій щодо здійснення заходів для вдосконалення вітчизняного законодавства й проведення оперативних дій на покращення роботи всіх гілок влади на час дії правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Legal regulation in the field of arms control: forecast of future challenges. *Futurity Economics&Law*. 2022. P. 4—11. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2022.09.25.01>
2. Military law in Ukraine: future prospects for development. *Futurity Economics&Law*. 2022. P. 18—27. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2022.09.25.03>
3. General theory of future law: definitions, innovative potential. *Futurity Economics&Law*. 2022. P. 25—32. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.09.25.03>
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 31 грудня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII: станом на 01 січня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
6. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III: станом на 16 червня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

7. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 01 січня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: станом на 14 лютого 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
9. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 № 65/2022: станом на 19 лютого 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: станом на 15 червня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
11. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26.11.2018 № 393/2018: станом на 28 листопада 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>
12. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 26.11.2018 р. № 2630-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text>
13. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 06.02.2023 № 58/2023: станом на 14 лютого 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2023#Text>
14. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 № 65/2022: станом на 19 лютого 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
15. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII: станом на 04 грудня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII: станом на 20 березня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 27 січня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
16. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні злочини, вчинені під час воєнного або надзвичайного стану : Проект Закону від 22.02.2023 р. № 9049. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/pubFile/1664669>
17. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 29 жовтня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
18. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX: станом на 19 липня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Коментар до Закону України від 15 березня 2022 року № 2136-ix від 24.03.2022 URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu>
19. Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21.04.2022 № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>
20. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>

21. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>
22. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
23. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проєкт Закону від 25.06.2021 № 5708: станом на 23 лютого 2022 року URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/795744>
24. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text